

Tradičné vyučovacie metódy a nové smery vo výučbe anglického jazyka

Odbúranie hraníc, informačné zaťaženie, migrácia obyvateľstva, otváranie pracovných trhov, celospoločenské a osobnostné okolnosti si vyžadujú štúdium cudzích jazykov, v súčasnosti predovšetkým anglického jazyka. Možno konštatovať, že komunikácia v odbornom jazyku sa dostáva výrazne do popredia. Motivovať študentov, aby dosiahli vysoký stupeň osvojenia si odborného jazyka vzhľadom na jeho špecifické postavenie v rôznych oblastiach života a naučiť ich vnímať jazykové vzdelávanie ako celoživotný proces vzdelávania je neľahkou úlohou každého učiteľa cudzích jazykov. V edukačnom procese má preto veľký význam výber správnej metódy (konceptie) či metód a techník, ktoré sú jedným z kľúčov k úspešnému zvládnutiu cudzieho jazyka, pričom počas tohto procesu by si študenti zároveň mali osvojiť aj praktiky, ako nadobudnuté jazykové vedomosti a zručnosti majú v budúcnosti rozširovať vzhľadom na svoju kvalifikáciu.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v oblasti výučby anglického jazyka sa metódy vyvíjali v súlade s celospoločenskými cieľmi a potrebami a v súčasnosti sú ovplyvňované takými faktormi ako globalizácia sveta, angličtina ako prostriedok medzinárodnej komunikácie, jazyk ako prostriedok rozvoja osobnosti človeka a pod. V odbornej literatúre sa uvádza rôzne členenie vyučovacích metód vo výučbe anglického jazyka. Nejednotnosť spočíva najmä v rôznosti kritérií, podľa ktorých jednotliví autori ku klasifikácii pristupujú. Každá metóda má svojich podporovateľov, ako aj kritikov. Niektoré metódy kritike podľahli, boli zamietnuté a v súčasnosti sa už nepoužívajú; iné sú naopak populárne v mnohých krajinách. Je zrejmé, že rôzne metódy sú aplikovateľné pre rôzne skupiny ľudí, a univerzálne optimálna metóda nebude pravdepodobne nikdy existovať. Otázka „Aká vyučovacia metóda je najlepšia?“ nemôže byť teda jednoznačne zodpovedaná. Je nutné konštatovať, že žiadna komparatívna štúdia nepreukázala u učiteľov nadradenosť či podradenosť jednej z existujúcich metód. Niektorí učitelia preferujú praktizovať len jednu metódu, iní učitelia si vyberajú spomedzi didaktických možností a takýmto spôsobom vytvárajú svoj jedinečný učiteľský štýl. Je to len otázka učiteľovej schopnosti a flexibility adaptovať sa, keďže každý študent, každá skupina študentov je jedinečná a vyžaduje si jedinečný prístup. Niektoré z metód môžeme sledovať aj v našich školských podmienkach, iné stoja v určitom zmysle mimo hlavného prúdu, pretože v podmienkach inštitucionálneho vzdelávania sa neuplatňujú a našli si viac priaznivcov v rôznych formách štúdia jazyka pre dospelých.

Tradičné vyučovacie metódy

Z celého spektra tradičných vyučovacích metód uvádzam tie, ktoré sa vo výučbe anglického jazyka vyskytujú najčastejšie a o ktorých sa predpokladá, že sa v súčasnosti využívajú. (Tab. 1 uvádza stručný prehľad jednotlivých metód podľa J. Harmera.) Každá z týchto metód má svoje primárne znaky, s orientáciou na cieľ, formu interakcie, učiteľské a žiacke roly, úlohu materinského jazyka, príp. postoj k chybám. Ide o nasledujúce metódy:

- Grammar-Translation Method (gramaticko-prekladová metóda)
- Direct Method (priama metóda)
- Audio-Lingual Method (audio-linguálna metóda)
- Silent Way (tichá metóda)
- Suggestopedia (sugestopédia)
- Community Language Learning (výučba cudzieho jazyka v komunite)
- Total Physical Respond (úplná fyzická reakcia)

- Communicative Method (komunikatívna metóda).

Grammar Translation Method (gramaticko-prekladová metóda)

Jej korene siahajú do stredoveku. Cieľom vyučovania bolo nábrať zručnosti v scholastickej rétorike, ako aj ovládanie latinčiny ako dorozumievacieho prostriedku. Tomuto cieľu bol podriadený i spôsob osvojovania latinského jazyka. Na hodinách sa hlavná pozornosť venovala gramatike. Základným metodickým postupom bola dedukcia a syntéza. Podľa gramatických pravidiel sa vety tvorili umelo. Žiaci sa učili slová izolovane, mimo kontextu. Dôraz na rozvoj formálneho myslenia sa prejavoval v tom, že forma sa považovala za dôležitejšiu ako vlastný obsah vety. Vety v gramatických cvičeniach boli abstraktné, odtrhnuté od života. Rečové znalosti boli obmedzené na schopnosť čítať a prekladať. Išlo skôr o učenie o jazyku než o učenie jazyku.¹

Táto metóda bola zovšeobecnená i na vyučovanie moderných jazykov. Hodiny sa vedú v rodnom jazyku študentov, s jemnými náznakmi cieľového jazyka. Slovná zásoba sa učí formou izolovaných zoznamov slov. Vždy je prítomné vysvetlenie gramatiky. Gramatické inštrukcie poskytujú pravidlá na to, ako dať slová dokopy, inštrukcie sú často zamerané na formu a pády slov. Čítanie ťažkých textov začína v ranom štádiu, pričom sa venuje málo pozornosti obsahu textov. Tie sa považujú za cvičenia na gramatické analýzy. Často jediným drilovaním bývajú cvičenia na preklad nesúvisiacich viet z cieľového jazyka do rodného a naopak. Málo alebo žiadna pozornosť sa venuje výslovnosti.²

Direct Approach (priama metóda)

Tento prístup sa vyvíjal iniciatívne ako reakcia na gramaticko-prekladovú metódu s cieľom integrovať cieľový jazyk do inštrukcií. Na jej vytváraní sa podieľala nielen jazykoveda, ale aj psychológia. Vychádzala z faktu, že cudziemu jazyku sa treba učiť tak, ako sa dieťa učí materský jazyk, t. z. intuitívne. Hodiny sa začínajú dialógom v modernom konverzačnom štýle v cieľovom jazyku. Materiál sa najprv prezentuje ústne za pomoci pohybu alebo obrázkov. Materinský jazyk sa preto vylučuje z vyučovacieho procesu, to znamená, že nie je dovolené používať slovník ani prekladať vety či slová do materinského jazyka a opačne. Preferovaným typom cvičení sú série otázok v cieľovom jazyku založené na dialógoch alebo anekdotickom rozprávaní. Na otázky sa odpovedá v cieľovom jazyku. Gramatika sa učí induktívne – pravidlá sa generalizujú z praktického používania. Spočiatku sa používajú slovesá, ktoré sa systematicky časujú až po nejakom čase v závislosti od ovládania cieľového jazyka. Pokročilí študenti čítajú texty. Tie sa gramaticky neanalyzujú. Kultúra cieľového jazyka sa taktiež učí induktívne. Kultúra je považovaná za dôležitý aspekt výučby cudzieho jazyka. Výslovnosť sa učí systematicky, na fonetickej báze. Zmysel viet má študent poznať zo situácie pomocou názorných pomôcok, kresieb alebo kontextu.³

Audio-Lingual Method (audiolingválna metóda)

Táto metóda spojená s lingvistickou teóriou amerického štrukturalizmu (deskriptivizmu) a psychologickou teóriou behaviorizmu spočíva na týchto zásadách⁴:

- Jazyk je predovšetkým audioorálny. Študent sa má najprv učiť počúvanie a ústny prejav, až potom čítanie a písanie.

¹ Bližšie HENDRICH, J. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN. 1988, s. 262.
www.onestopenglish.com

² Spracované podľa HARMER, J. *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Longman, 1993, s. 87.
LARSEN-FREEMAN, D. *Techniques and Principles in Language Teaching*. OUP, 2000, s. 13 – 16.

³ Spracované podľa HENDRICH, J. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN. 1988, s. 266 – 267.
www.onestopenglish.com

LARSEN-FREEMAN, D. *Techniques and Principles in Language Teaching*. OUP. 2000, s. 27 – 29.

⁴ IN. GADUŠOVÁ Z. - HARTÁNSKÁ J. *Methodology of Teaching as a Foreign Language*. Vysoká škola pedagogická v Nitre. 1995, s. 29.

- Jazyk je súbor návykov. Hovoriaci si nie je vedomý mechanizmov reči, ako sa realizujú vo fonologickom, morfológickom alebo syntaktickom systéme jazyka. Tieto mechanizmy sa realizujú mimo vedomia. Hovoriaci si len uvedomuje čo hovorí, nie ako to hovorí. Preto je dôležité učiť sa cudzí jazyk napodobňovaním rodeného hovoriaceho, a to opakovaním, drilovaním a cvičením. Modelové štruktúry sa nacvičujú tak dlho, pokiaľ si študujúci nevypracuje automatický zvyk ich používania.
- Učiť sa jazyk, nie o jazyku.
- Učiť sa taký jazyk, aký existuje, a nie taký, aký by mal byť.
- Jazyky sa navzájom odlišujú.
- Prísny lingvistický prístup k materiálu. Materiál je vyberaný na základe konfrontácie materinského a cieľového jazyka, pričom sa prihliada nielen na jazykové hľadisko, ale aj na rozdielnosť kultúr.⁵

Silent way (tichá metóda)

Táto metóda predstavuje populárny trend 60-tych rokov, ktorá sa riadi premisou: „*učiteľ má byť čo najviac ticho a žiak by mal produkovať čo najviac*“⁶.

Hoci sa jej zakladateľ Caleb Gattegno zaoberal predovšetkým humanistickým prístupom vzdelávania, je táto metóda charakteristická *problémovým riešením (problem solving)*. J. C. Richards a T. S. Rodgers zosumarizovali jej hlavnú teóriu nasledovne⁷:

- Učenie sa uskutočňuje viac-menej prostredníctvom toho, že žiak objavuje alebo vytvára
- než si len pamätá, čo sa má naučiť.
- Učenie sa uskutočňuje pomocou fyzických objektov.
- Učenie sa uskutočňuje problémovým riešením materiálu, ktorý sa má naučiť.

C. Gattegno veril, že žiaci týmto spôsobom rozvíjajú svoju nezávislosť, autonómiu a zodpovednosť. Zároveň žiaci v triede spolupracujú s ostatnými žiakmi na riešení jazykových problémov. Učiteľ je stimulátorom ale nie pomocníkom, je ticho väčšinu času, musí prekonať svoj inštinkt, vysvetliť všetko na „čierno-bielo“.

Charakteristickým prvkom tejto metódy je využívanie farebných *Cuisenaire rods* (farebné paličky cuisenaire)⁸ a *color-coded pronunciation charts* (farebné tabuľky s výslovnosťou)⁹.

Suggestopedia (sugestopédia)

Táto metóda bola vypracovaná v 1971 bulharským psychoterapeutom G. Lozanovom. Dovoľáva sa psychologických podnetov, ktoré majú čo najviac stimulovať osobnosť študenta.¹⁰ Najcharakteristickejšie prvky tejto metódy sú dekorácie, nábytok, usporiadanie v triede, hudba a autoritatívne správanie učiteľa¹¹. G. Lozanov zastával názor, že ľudský mozog je schopný spracovať obrovské množstvo materiálu za vytvorenia správnych podmienok na učenie, medzi ktoré patrí relaxácia a riadenie učiteľom. Podľa Lozanova sú ľudia schopní naučiť sa oveľa viac, než si myslia. Vychádzajúc zo sovietskeho psychologického výskumu zameraného na mimozmyslové vnímanie a zjogy (využil stavy vedomia a koncentrácie, rytmu dýchania), Lozanov vytvoril novú metódu učenia, ktorá sa zakladá na zrelaxovaní mysle. Hudba je centrálnym prvkom tejto metódy. Baroková hudba so

⁵ www.coe.sdsu.edu

⁶ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s. 81.

⁷ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s. 88 – 89.

⁸ Cuisenaire rods sú pomenované podľa svojho vynálezcu Georga Cuisenaire, belgického učiteľa a využívajú sa najmä pri vyučovaní predložiek, vetného a slovného prízvuku.

⁹ www.silentway.com

¹⁰ HENDRICH, J. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN. 1988. s. 270 – 271.

¹¹ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s.100.

www.suggestopedia.com

60 údermi za minútu a jej špecifický rytmus vytvárajú druh „relaxačnej koncentrácie“, ktorá vedie k „superučeniu“ (*superlearning*)¹². Podľa Lozanova môže človek za sprievodu nežnej barokovej hudby nabrat' obrovské množstvo materiálu kvôli tomu, že sa zvýši počet vln v hladine alfa, a zníži sa krvný tlak a pulz.¹³

Community Language Teaching (výučba cudzieho jazyka v komunite)

Túto metódu založil Charles Curran, ktorý sa inšpiroval J. C. Rogersom a jeho pohľadom na jazykové vzdelávanie. Ch. Curran nepovažoval študentov za „triedu“, ale za „skupinu“, ktorá potrebuje určitý druh terapie a asistencie. Dôležitým činiteľom bola sociálna dynamika tejto skupiny. Proces učenia sa začínal až po vzájomnej interakcii všetkých členov skupiny. Vzťah medzi študentmi a učiteľom bol empatický, učiteľ vystupoval v úlohe poradcu a svoju pozornosť sústredil len a len na potreby študentov. V typickej triede sedia študenti v kruhu a učiteľ sedí mimo neho. Ak sú študenti začiatocníci, učiteľ vystupuje v úlohe tlmočníka – tlmočí každý prejav študenta voči inému študentovi, ten to zopakuje a učiteľ navyše pretlmočí odpoveď od iného študenta, a ten to po ňom taktiež zopakuje. Takto prebieha diskusia a na záver hodiny sa študenti pokúsia zosumarizovať nové jazykové poznatky.¹⁴

Total Physical Response (metóda úplnej fyzickej reakcie)

Táto metóda, ktorá je založená na koordinácii reči a konania a pokúša sa vyučovať jazyk prostredníctvom fyzickej (motorickej) činnosti, sa objavila v 60. rokoch a za jej zakladateľa sa považuje James Asher. Ten vidí úspešné naučenie sa cudzieho jazyka v paralele s učením sa materinského jazyka dieťaťom. J. Asher¹⁵ tvrdí, že reč namierená k deťom pozostáva primárne z rozkazov, na ktoré dieťa reaguje fyzicky, predtým než začne produkovať verbálne odpovede. Taktiež venoval pozornosť funkciám pravého mozgu. Bol presvedčený, že v jazykových triedach vládol stres a úzkosť a želal si vytvoriť takú metódu, ktorá by eliminovala stres a nadmerné sebavedomie, ale vytvorila by pozitívnu náladu. Podľa Ashera gramatická štruktúra cieľového jazyka, ako aj slovná zásoba sa dá naučiť cez zručného a imperatívneho inštruktora. Sloveso, predovšetkým imperatív, je centrálnym lingvistickým prvkom, okolo ktorého sa všetko organizuje.¹⁶ V typickej triede žiaci počúvajú a konajú, učiteľ je veľmi direktívny, dáva rozkazy (*open the window (otvorte okno), close the door (zatvorte dvere), stand up (postavte sa), sit down (sahnite si), give it to Peter (dajte to Petrovi) ...*).¹⁷

Communicative method (komunikatívna metóda)

Komunikatívna metóda sa objavila v 70-tych až 80-tych rokoch v čase, keď *prechádzal dôraz od mechanických praktík jazykových modelov k aktivitám, ktoré mali primet' študenta k používaniu významnejšieho a autentickjšieho jazyka*. Kým v 40-tych a 50-tych rokoch sa kládol dôraz na vedecky usporiadaný súbor lingvistických štruktúr, v 60-tych rokoch to boli obavy z generatívnej gramatiky Noama Chomského. Inovatívnosť 70-tych rokov priniesla niektoré divoké experimentálne vyučovacie metódy. Koniec 70-tych a začiatok 80-tych rokov znamenali začiatok toho, čo v odbornej cudzojazyčnej literatúre poznáme pod názvom CLT (Communicative Language Teaching – komunikatívna výučba jazykov). Vedci vychádzali

¹² OSTRANDER, S. - SCHRODER, L. *SuperLearning*. New York: Delacorte Press. 1979, s. 56.

¹³ BROWN, H. D. *Teaching by Principles, An Interactive Approach to Language Pedagogy*, Longman, 2001, s. 28 – 29.

¹⁴ In: BROWN, H. D. *Teaching by Principles, An Interactive Approach to Language Pedagogy*, Longman, 2001, s. 26.

¹⁵ <http://www.tprsource.com/asher.htm>

¹⁶ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s. 73 – 76.

¹⁷ BROWN, H. D. *Teaching by Principles, An Interactive Approach to Language Pedagogy*, Longman, 2001, s. 29 – 31.

z anglickej funkčnej lingvistiky J. Firhta a M. A. K. Hallidaya, americkej sociolingvistiky D. Hymesa a J. Gumperza, ako aj z filozofie J. Austina a J. Searlea.¹⁸

V porovnaní s ostatnými metódami komunikatívna metóda prispieva k vzniku komunikatívnej kompetencie¹⁹. Za najdôležitejšie sa pokladá učiť, ako používať jazyk, nie jazyk ako taký. D. Hymes²⁰ vytvoril tento pojem ako kontrast ku komunikatívne pohľadu na jazyk a N. Chomského teóriu lingvistickej kompetencie.²¹

Vychádzajúc z N. Chomského lingvistická teória sa sústredila na charakteristiku abstraktných zručností hovoriacich, ktoré im umožňovali tvoriť gramaticky správne vety v cieľovom jazyku. Na druhej strane D. Hymes tvrdil, že takýto pohľad na lingvistickú teóriu bol sterilný a že na lingvistickú teóriu sa treba pozerať ako na časť všeobecnejšej teórie inkorporujúcej tak komunikáciu, ako aj kultúru. Hymesova teória komunikatívnej kompetencie bola definíciou toho, čo *speaker* (hovoriaci) potrebuje vedieť, aby bol komunikatívne kompetentný v *speech community* (spoločnosti komunikujúcich). Podľa názoru Hymesa²² človek, ktorý získa komunikatívnu kompetenciu, získa tak vedomosti, ako aj schopnosť používať jazyk s ohľadom na to,

- či (a do akej miery) je niečo formálne možné
- či (a do akej miery) je niečo uskutočniteľné /prístupné v podmienkach možnej implementácie
- či (a do akej miery) je niečo vhodné (adekvátne, úspešné) vo vzťahu ku kontextu, v ktorom sa to používa a hodnotí
- či (a do akej miery) je niečo skutočne vykonané a čo sa týmto zapríčinilo.

R. Repka²³ vymedzuje päť ťažiskových princípov komunikatívnej metódy. Ide o: Princíp cieľavedomosti – je vlastný všetkému, čo sa na hodine uskutočňuje, a je základom efektívnej práce učiteľa hlavne v oblasti plánovania a realizácie hodiny.

Princíp podriadenosti jazykových prostriedkov nácviku komunikatívnych zručností – naznačuje vzťah jazykových prostriedkov (gramatiky, slovnej zásoby) a komunikatívnej kompetencie. Osvojovanie jazykových prostriedkov nie je cieľom, ale východiskom rozvoja komunikatívnych zručností. Autor ďalej uvádza tzv. funkčnosť (výber, prezentácia a precvičovanie jazykových prostriedkov so zameraním na ich komunikatívnu funkciu) a kontextualizáciu (ich prezentácia a precvičovanie v zmysluplnom komunikatívnom kontexte a nie izolovane).

¹⁸ Spracované podľa: RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s.153.

MELROSE, R. *The Communicative Syllabus, A Systematic-Functional Approach to Language Teaching*. London & New York, 1995, s. 158 – 161.

HOMOLOVÁ, E. *Učiteľské a žiacke roly na hodine cudzieho jazyka*. Banská Bystrica, UMB, 2004, s. 12 – 14. www.macmillandictionary.com

¹⁹ Rozlišujeme dve úrovne jazykovej schopnosti: **jazykovú kompetenciu a komunikatívnu kompetenciu**.

Jazyková kompetencia predstavuje schopnosť vytvárať lexikálne a gramaticky správne vety v danom jazyku a zároveň tieto vety správne dešifrovať. Komunikatívna kompetencia zahŕňa okrem jazykovej kompetencie aj uplatnenie vžitých sociálno-kultúrnych pravidiel (napr. kedy hovoriť a kedy mlčať, čo povedať a ako to povedať), uplatnenie hodnôt, predpisov a obmedzení, nutných na adekvátne pochopenie ústneho alebo písomného prejavu v danom jazyku alebo na jeho adekvátnu produkciu. Bližšie: REPKA, R. - GAVORÁ, P. *Didaktika angličtiny*. SPN. 1987, s. 80.

²⁰ HYMES, D. *On Communicative Competence*. Philadelphia. Universtiy of Pensylvania Press. 1971, s. 5.

²¹ Podľa N. Chomského²¹ sa **lingvistická kompetencia** zaoberá výlučne ideálom *speaker-listener* (hovoriaci-počúvajúci) v čisto homogénnej jazykovej komunite, ktorá ovláda svoj jazyk na výbornej úrovni a nie je dotknuteľná takými gramaticky irelevantnými podmienkami ako pamäťový limit, rozptyľovanie, odvracanie pozornosti a chyby (príležitostné alebo typické) pri používaní jazyka.

²² HYMES, D. *On Communicative Competence*. Philadelphia. Universtiy of Pensylvania Press. 1971, s. 5 – 24.

²³ REPKA, R. *Od funkcií jazyka ku komunikatívne vyučovaniu*. Bratislava: SAP. 1997, s. 64.

Situačný princíp – zdôrazňuje význam prezentovania a precvičovania jazyka v komunikatívnych situáciách reálnych (prostredie triedy, školy) alebo imaginárnych, ktoré môže učiteľ navodiť prostredníctvom obrazového materiálu, textu a podobne. Každá situácia vyžaduje adekvátnu organizačnú formu práce. Podľa nášho názoru by sme mali skôr hovoriť o „kvázi“ reálnych situáciách, pretože škola v našich podmienkach neumožňuje permanentne navodzovať skutočne reálne prostredie na komunikáciu v cudzom jazyku.

Princíp autenticity komunikačných procesov – dáva dôraz na informačnú medzeru medzi komunikujúcimi ako základnú podmienku komunikatívnej úlohy. Zároveň zdôrazňuje potrebu určitého stupňa individualizácie. Učiteľ by mal umožniť žiakom hovoriť o sebe, vlastných pocitoch, skúsenostiach, názoroch a zážitkoch, čo je možné uskutočňovať hlavne prostredníctvom autentických komunikatívnych úloh.

Princíp hodnotenia komunikačnej účinnosti recipovaného či produkovaného jazyka vo vzťahu k daným cieľom a úlohám – sa týka hodnotenia výsledkov, ktoré žiaci dosiahli vo vzťahu ku komunikatívnejmu cieľu hodiny a úlohy.

Tieto princípy autor ďalej rozpracúva a prehodnocuje. Súhlasím s jeho tvrdením, že cieľom komunikatívnej metódy je dosiahnuť komunikatívnu kompetenciu, a preto sa kladie dôraz na využívanie komunikatívnych učebných úloh, ktoré čo možno najviac „kopírujú“ komunikáciu v reálnom živote.

Zámerom pri stručnom rozbere týchto metód bolo poukázať na to, že hoci sa v našich podmienkach nestretáme s nimi v „čistej“ podobe, niektoré ich znaky sa používajú pri plnení čiastkových cieľov na hodine anglického jazyka, predovšetkým komunikatívna metóda, s ktorou sa naši učitelia stotožňujú.

Všetky uvedené metódy sú doteraz len symbolikou v progrese, akým výučba anglického jazyka v poslednom storočí prešla. Tieto metódy vznikli a ovplyvnili či dali zárodok novým metódam – v cykle, ktorý je v podstate akousi konkurenciou medzi tzv. metódami – rivalmi.

Tab. 1 Prehľad tradičných vyučovacích metód vo výučbe anglického jazyka

Metóda	Teória jazyka	Teória učenia	Ciele	Sylaby	Typ činností	Rola študenta	Rola učiteľa	Úloha materiálov
Audiolingválna metóda	Jazyk je systém pravidiel a štruktúr, ktoré sú hierarchicky usporiadané.	Tréning zvyku; zručnosti sa učia efektívnejšie, ak ústna forma predchádza písomnej; analógia, nie analýza.	Kontrola štruktúr zvučnosti, formy a slovosledu, znalosť jazykových znakov; cieľ: dosiahnuť úroveň „native speaker“.	Graduálnosť – fonológia, morfológia a syntax. Kontrastívna analýza.	Dialógy a drilovanie, opakovanie a memorovanie.	Študent je riadený vyučovacími technikami zameranými na produkciu správnych odpovedí.	Učiteľ dominuje, poskytuje model, kontroluje smer.	Primárne orientované na učiteľa. Kazety a vizuálne predmety, často sa využívajú jazykové laboratória.
Metóda úplnej fyzickej reakcie	Strukturalistický, gramaticky založený pohľad na jazyk.	Štúdium J2 je rovnaké so štúdiom J1; porozumenie predchádza produkciu, v štepuje sa prostredníctvom vykonávania rozkazov.	Dôraz na ústnu formu, aby študenti v edeli komunikovať s „native speakers“.	Primárnym kritériom je zvládnutie gramatiky a lexiky. Zameranie na význam, nie formu.	Imperatívne drilovanie na vyvolanie fyzických činností.	Počúvanie a uskutočňuje činnosti, malý vplyv na obsah učenia.	Aktívna a priama rola; riadi javisko a študenti sú hercami.	Bez východiskového textu; materiály a médiá zohrávajú dôležitú úlohu. Hlas, akcia a gesta.
Tichá metóda	Každý jazyk pozostáva z prvkov, ktoré mu dávajú jedinečný rytmus a duch. Funkčná slovná zásoba a základná štruktúra sú kľúčom k duchu jazyka.	Proces učenia sa cudzieho jazyka je fundamentálne odlišný od učenia sa J1. J2 je intelektuálny, kognitívny proces.	Fluencia blízka rodenému hovoriacemu, správna výslovnosť, základné praktické znalosti gramatiky J2. Študenti sa učia, ako sa učiť jazyk.	Štruktúrne plánované hodiny podložené gramatickými jednotkami a príslušnou lexikou.	Študent reaguje na rozkazy, otázky a vizuálne pomôcky. Činnosti povzbudzujú študenta a formujú ústne odpovede bez vysvetlenia gramatiky.	Študenti sú zodpovední za svoje učenie a musia rozvíjať svoju nezávislosť, autonómiu a zodpovednosť.	Učiteľ musí učiť, testovať, ale aj nechať priestor. Nesmie zostať pasívnym.	Jedinečný materiál; farebné paličky, farebne kódovaná výslovnosť a slovná zásoba.
Výučba CJ v komunite	Jazyk je viac než len systém na komunikáciu. Zahŕňa celú osobu, kultúru, vzdelávanie, rozvojové komunikatívne procesy.	Učenie sa dotýka celej osoby. Ide o sociálny proces od detstva k samoriadeniu a nezávislosti.	Nešpecifické ciele. Cieľom je takmer „native mastery“ (byť dokonale ako rodený hovoriaci).	Sylaby nie sú stanovené. Vyučovanie je založené na témach, ktoré poskytnú študenti. Učiteľ ich len modifikuje.	Inovatívne a konvenčné. Preklad, skupinová práca, nahrávanie, transkripcia, reflexia a pozorovanie, počúvanie, voľná konverzácia.	Študenti sú členmi komunity. Učenie sa nepokladá za individuálnu aktivitu.	Poradenská analógia. Učiteľ vytvára príjemné prostredie, kde sa študenti učia a vyrastajú.	Žiadna učebnica, ktorá by bránila rastu vedomostí. Materiály sa využívajú počas kurzu.
Prirodzený prístup	Základom jazyka je význam. Nie gramatika, ale slovná zásoba je srdcom jazyka.	Existujú dva spôsoby rozvoja jazykových zručností: získaním – prirodzený podvedomý proces a učenie – vedomý proces.	Dať začiatkom a pokročilým študentom základné komunikatívne zručnosti.	Výber komunikačných tém, ktoré pokrývajú požiadavky študentov.	Dôraz na význam, nie formu.	Mali by sa viahať do činností, ktoré zahŕňajú zmysluplnú komunikáciu.	Učiteľ je primárnym zdrojom inputu. Musí vytvoriť pozitívnu atmosféru, musí vybrať bohatú kombináciu činností v triede.	Materiály vychádzajú z reality. Hlavným cieľom je viesť k porozumeniu a komunikácii.
Suggestopédia	Odporúča sa memorovanie celých textov.	Vyučovanie prebieha prostredníctvom sugescie, pokiaľ sú študenti v stave relaxácie. Na to sa využívajú baroková hudba.	Rýchlo doručiť konverzačnú kompetenciu. Študenti majú zvládnuť obrovské zoznamy slovnej zásoby. Cieľom je porozumenie, nie memorovanie.	Kurzy pozostávajúce z 10 hodín a radov dialógov, kde sa stupňuje gramatika a lexika podľa zložitosti.	Otázky a odpovede, hranie rolí, počúvanie za stavu relaxácie.	Musia byť pasívni a nechať materiály pracovať na nich.	Učiteľ vytvára situácie, v ktorých sa študent cíti najpríjemnejšie na prijímanie nového materiálu.	Pozostávajú z učebníc, kaziet a hudby. Texty musia mať silu, byť kvalitné a zaujímavé.
Komunikatívna metóda	Jazyk predstavuje systém na vyjadrenie významu. Primárnou funkciou je interakcia a komunikácia.	Činnosti zahŕňujúce reálnu komunikáciu; používanie jazyka, ktorý je pre študenta zrozumiteľný a vedie ho k učeniu.	Ciele reflektujú potreby študenta; obsahujú funkčné zručnosti, ako aj lingvistické ciele.	Obsahujú niektoré/všetky z nasledujúcich: štruktúry, funkcie, pojmy, témy, úlohy. Poradie je závislé od potrieb študenta.	Vtiahnuť študenta do komunikácie; negociácia významu, interakcia a rozdelenie sa o informácie.	Študent ako iniciátor, ako aj prijímateľ.	Umožňuje komunikáciu, analyzuje potreby, radi, spolupracuje.	Primárnou úlohou je vyvolávať komunikatívne používanie jazyka, materiály sú založené na vykonávaní úloh, sú autentické.

Nové smery v súčasnej didaktike cudzích jazykov

Didaktický pluralizmus naznačuje, že vývoj metód (konceptí) vo výučbe anglického jazyka nie je ukončený a v budúcnosti môžeme počítať so zvyšovaním ich počtu. Je to práve komunikatívna metóda, ktorá sa stáva východiskom k iným postupom a princípom vo výučbe cudzích jazykov. Vychádzajúc z J. Harmera²⁴ a Richardsa a Rogersa²⁵ ide predovšetkým o nasledujúce metódy:

- Learner-centered Instruction (vyučovanie zamerané na študenta)
- Co-operative and Collaborative Learning (kooperatívne vyučovanie)
- Interactive Learning (interaktívne vyučovanie)
- Whole Language Education (vyučovanie jazyka ako celku)
- Content-Based Instruction (vyučovanie zamerané na obsah)
- Task-Based Instruction (vyučovanie zamerané na vykonávanie zmysluplných úloh)
- Lexical Approach (lexikálny prístup)
- Multiple Intelligences (multi-inteligencia)
- The Natural Approach (prirodzený prístup)
- Neurolinguistic Programming (neurolingvistické programovanie)
- Full-Frontal Communicativity (frontálne komunikatívne aktivity)
- Callan Method (Callanova metóda).

Všetky tieto smery majú spoločnú základnú teóriu o charaktere cudzieho jazyka, učení sa jazyku a odvodené princípy vyučovania anglického jazyka. Na druhej strane žiaden z nich nevedie k definovaniu špecifických popisov vyučovania anglického jazyka. Sú charakteristické rôznymi interpretáciami svojho využitia, to znamená, že majú vysokú úroveň flexibility.

Ide o problematiku značne širokú a rozsiahlu, úlohou je naznačiť súvislosti s komunikatívnou metódou a inými, spojené s otázkou – ako skoncipovať vyučovací proces tak, aby sa podarilo dosiahnuť čo najvyššiu kvalitu učebných výsledkov.

Learner-centered Instruction (vyučovanie zamerané na študenta) je pojem, ktorý sa týka tak učebných plánov, ako aj špecifických techník. Je vlastne kontrastom *teacher-centered approach* (prístupu zameraného na učiteľa) a zahŕňa:

- techniky, ktoré pokrývajú požiadavky, štýly a ciele študentov;
- techniky, ktoré poskytujú študentom akúsi kontrolu (práca v skupine, strategické vyučovanie);
- učebné plány, ktoré obsahujú konzultácie a input študentov a ktoré nepredpokladajú ciele dopredu;
- techniky umožňujúce kreativitu a inováciu;
- techniky, ktoré zvyšujú študentov zmysel pre lingvistickú kompetenciu a sebaocenenie.

Keďže štúdium jazyka je doména, ktorá často predpokladá, že študenti v triede sú prinajmenšom na úrovni základnej znalosti jazyka, učitelia majú možnosť ponúknuť študentom určitý výber. Všetky tieto snahy dávajú študentom zmysel „vlastnenia“ svojho vyučovacieho procesu, a tak im dodávajú skutočnú motiváciu.

Co-operative and Collaborative Learning (kooperatívne vyučovanie) zahŕňa už zmienené charakteristiky *learner-centered instruction*, navyše – trieda je kooperatívna, a teda nie súťaživá. Študenti pracujú v pároch alebo skupinách a tým, že si vymieňajú informácie, si navzájom pomáhajú. Sú „tímom“, ktorého hráči musia pracovať spolu, aby úspešne dosiahli svoj cieľ. Výskum poukázal na výhody *cooperative learning* (v porovnaní s individuálnym štúdiom), ako sú zvyšovanie motivácie, sebavedomia, vytváranie altruistických vzťahov, a znižovanie úzkosti a predsudkov.

²⁴ HARMER, J. *The Practice of English Language Teaching*. 3. vyd. 2001, s. 46 – 51.

²⁵ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s. 244 – 245.

Cooperative learning neimplikuje len kolaboráciu. V triede dochádza k spolupráci medzi študentmi a učiteľmi, aby ciele a zámery boli lepšie dosiahnuteľné. Kooperatívne štúdium je direktívnejšie štruktúrované smerom k študentom a ich práci. V rámci kooperatívnych modelov skupinová činnosť je závislá od sociálne štruktúrovanej výmeny informácií medzi študentmi. V rámci kolaboratívnych modelov je študent zahrnutý do práce so schopnejšími (učiteľom, lepšími kolegami), ktorí mu poskytujú asistenciu.

Interactive Learning (interaktívne vyučovanie) je srdcom súčasných teórií komunikatívnej kompetencie. Komunikatívny cieľ jazyka nás núti vytvárať príležitosti na pravú interakciu v triede. Interaktívne triedy

- pracujú zväčša v skupinách alebo pároch;
- využívajú reálne kontexty ako autentický jazykový input;
- vytvárajú jazyk na pravú, zmysluplnú komunikáciu;
- plnia úlohy, ktoré pripravujú študentov na používanie jazyka „mimo“ nich;
- praktizujú orálnu komunikáciu prostredníctvom „daj a ber“ a spontánnych konverzácií.

Teoretické základy interaktívneho štúdia spočívajú v pojmom Michaela Longa, interaktívnej hypotéze o znalosti druhého jazyka. Longov koncept zdôrazňuje význam inputu a outputu v rozvoji jazyka. Tým, že študenti sú vo vzájomnej interakcii prostredníctvom ústnej i písomnej komunikácie, ich komunikačné schopnosti sa zvyšujú.

Whole Language Education (vyučovanie jazyka ako celku) sa pôvodne používal na zdôraznenie

- celistvosti jazyka ako protiklad fragmentovaného jazyka na fonémy, grafémy, morfémy a slová,
- interakcie a spojenia medzi ústnou formou jazyka (počúvanie, rozprávanie) a písomnou formou,
- významu prirodzenosti tak písomného, ako aj ústneho kódu.

V súčasnosti tento termín pokrýva oveľa viac:

- Kooperatívne štúdium
- Súčinné štúdium
- Vyučovanie zamerané na študenta
- Dôraz na komunitu študentov
- Dôraz na spoločenskú charakteristiku jazyka
- Používanie autentického, prirodzeného jazyka
- Zameranie na význam
- Holistické hodnotenie techník pri testovaní
- Integrácia štyroch jazykových zručností.

Whole Language Education nie je len receptom, a preto nie aktivitou, ktorú naplánujete na svojich hodinách; je to „výchovný spôsob života“.

Callan method (Callanova metóda) sa od tradičných spôsobov výučby angličtiny odlišuje v mnohých smeroch. Vynašiel ju Robin Callan počas svojho pobytu v Taliansku. Základom tejto metódy je neustála komunikácia medzi učiteľom a študentom v anglickom jazyku, a to vo forme neustálych otázok a odpovedí. Učiteľ sa pýta spravidla dva razy. Počas hodiny študenti počúvajú a hovoria štyrikrát viac ako na hodine tradičnej výučby jazyka. Najväčší dôraz sa kladie na dve najdôležitejšie stránky jazyka, a to: schopnosti rozprávať (vyjadrovať sa) a rozumieť. Cieľom Callanovej metódy je pripraviť študentov do prirodzeného prostredia, v ktorom budú schopní plnohodnotne komunikovať v anglickom jazyku.

Kľúčom k úspechu učenia sa jazyka je opakovanie s cieľom prinútiť študenta reagovať automaticky. Najdôležitejšie je pochopiť, že pravidelné opakovanie je dôležité pre učenie sa jazyka. Učenie sa jazyka Callanovou metódou je principiálne otázkou rozvinutia si rýchleho

reflexu. Reflex prichádza z hlasových orgánov, nie z mozgu. Študent sa teda musí naučiť rozprávať bez myslenia, automaticky, nie je čas na myslenie. Všetko musí byť opakované, precvičované, až kým daný reflex nereaguje na podnet automaticky. Vyučovacia hodina trvá 50 minút, počas ktorých odznie vyše 12 000 slov. Študent je nútený sústrediť sa na rýchle tempo výučby.

V ostatnom období silnie v cudzojazyčnej výučbe aj prúd orientácie na študenta s cieľom vychovať autonómneho študenta, ktorý bude vedieť, aké kroky povedú k jeho zvládnutiu cudzieho jazyka. Inými slovami, musí poznať stratégie, ktoré budú vychádzať z jeho individuálnych daností. Rodgers nazýva toto smerovanie „*strategopédia*“²⁶ (veda o stratégiách učenia sa). Výskumy v tejto oblasti naznačujú, že pri výučbe cudzích jazykov je možné „učiť“ stratégie, ktoré potom študenti aplikujú pri učebných úlohách a proces osvojenia jazyka sa stáva účinnejším. Toto je smerovanie, akým sa súčasná didaktika snaží riešiť niektoré prežitie princípy metód cudzojazyčnej výučby.

Jazyk samotný je dynamický, nekonečne sa rozvíjajúci element. Najlepší učitelia bývajú spravidla tí, ktorí sú dynamickí a ochotní experimentovať v oblasti metodológie. Metodológia by sa nemala chápať ako doktrína či súbor štandardizovaných a/alebo akceptovateľných techník. Učitelia by mali pod metodológiou rozumieť svoju vlastnú doménu, otvorenú vonkajším vplyvom, a byť ochotní s ňou experimentovať a ďalej ju rozvíjať, mali by rozhodovať o tom, aké princípy, techniky rôznych metód, či už tradičných, alebo nových, budú pre ich študentov najefektívnejšie. Súčasná rola učiteľa nespočíva v tom, že je autoritou, ktorá hovorí študentom, ako by mali myslieť, jeho rola je rola facilitátora, akéhosi sprievodcu počas procesu učenia sa.

mjr. Mgr. Iveta Balasičová
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra jazykov
e-mail: iveta.balasicova@minv.sk

²⁶ RICHARD J. - RODGERS, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP, 2001, s. 260.